

ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНУ СЛІДЧО-ОПЕРАТИВНОЮ ГРУПОЮ

Розслідування злочину слідчо-оперативною групою (далі – СОГ) належать до колективної форми організації; його ще називають груповим, бригадним або кооперативним методом розслідування. Така група створюється, згідно з п. 6.12. Інструкції, затвердженої наказом МВС України від 20 лютого 2006 р. № 160, в обов'язковому порядку при розслідуванні тяжких, особливо тяжких злочинів, а також злочинів, що відрізняються особливою складністю, багатоепізодністю або мають суспільний резонанс, учинених організованими групами та злочинними організаціями [1]. Успіх розслідування в таких кримінальних справах значною мірою залежить від правильної організації діяльності слідчо-оперативної групи.

Значний внесок у розвиток питання розслідування злочину СОГ зробили вчені-правознавці: Т. В. Авер'янова, Ю. П. Аленін, С. В. Бажанов, Р. С. Белкін, В. П. Бахін, А. Ф. Волобуєв, В. Г. Гончаренко, Ю. М. Грошевий, А. В. Іщенко, Л. М. Карнеєва, Г. К. Кожевников, І. П. Козаченко, Г. О. Кокурін, В. О. Коновалова, М. В. Костицький, В. С. Кузьмичов, М. І. Кулагін, О. М. Ларін, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, В. Т. Маляренко, О. Р. Михайленко, В. Т. Нор, Б. Я. Петелін, М. Я. Сегай, В. Ю. Шепітько та ін. Науковці розглянули значний масив питань, включаючи підстави створення, припинення слідчо-оперативних груп, процесуальних повноважень учасників групи, розгляду скарг та відводів щодо них, загальних засад організації розслідування тощо. Однак в останньому не деталізувалися дії її членів, а також не визначалися способи й мета такої діяльності. Усунення цих прогалин і є **метою** даної статті, так само як і розробка обґрунтованих пропозицій з удосконалення відповідних норм Кримінально-процесуального кодексу (далі – КПК України).

До організаційних засад розслідування злочинів слідчою (слідчо-оперативною) групою, на думку Д. П. Письменного та

В. М. Федченка, необхідно віднести: 1) своєчасне створення слідчої (слідчо-оперативної) групи та внесення змін до її складу; 2) правильне визначення складу групи та раціональний розподіл роботи між її учасниками; 3) узгоджене планування слідчих дій у ході розслідування справи; 4) доцільну організацію надання інформації всередині групи про хід та особливості слідства з відповідною координацією роботи учасників групи [2, с. 56].

Підтримуючи висловлену вище думку, вважаємо за необхідне зробити незначне уточнення з приводу останнього пункту – доцільної організації надання інформації всередині групи про хід та особливості слідства. По-перше, включення до організаційних засад розслідування організації є тавтологією. По-друге, інформаційний обмін є обов'язковою умовою організації розслідування кримінальної справи груповим методом, а не організаційною дією.

Оскільки організаційні засади розслідування злочинів слідчо-оперативною групою вже визначені в юридичній літературі, пропонуємо конкретизувати дії її членів, зокрема **організаційні дії керівника групи** з розслідування злочину.

1. *Планування розслідування кримінальної справи.* О. М. Литвинов та Р. Л. Степанюк виділяють такі способи планування розслідування, що проводиться СГ або СОГ:

1) складання єдиного спільного плану роботи групи;

2) складання загального плану старшим групи, а потім – індивідуальних планів членів групи;

3) складання окремих (індивідуальних) узгоджених між собою планів [3, с. 123].

Однозначної відповіді на питання, який спосіб планування розслідування, що проводиться СОГ, є найбільш оптимальним, у юридичній літературі немає. Більшість погоджується з тим, що вибір того чи іншого способу

планування залежить від ряду обставин, серед яких складність, обсяг справи, якісний та кількісний склад групи тощо.

Аналіз відомих нормативно-правових актів дає нам підстави стверджувати, що найбільш оптимальним способом планування розслідування, що проводиться СОГ, є складання узгоджених планів комплексного проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів.

2. *Підбір, заміна та виключення членів слідчо-оперативної групи.* Вважаємо за доцільне наділити правами підбору, заміни та виключення членів слідчо-оперативної групи її керівника, однак з обов'язковою аргументацією та затвердженням рішення керівником (керівниками), який створив дану групу щоб виключити суб'єктивний фактор.

3. *Розподіл роботи з розслідування злочину.* О. М. Литвинов та Р. Л. Степанюк вказують на такі способи розподілу роботи між учасниками слідчої та слідчо-оперативної груп:

- 1) територіальний;
- 2) за епізодами;
- 3) за версіями;
- 4) за особами;
- 5) за видами дій, що проводяться;
- 6) комбіновані способи [3, с. 122].

Універсального способу розподілу роботи між учасниками слідчо-оперативної групи, на що звертає увагу більшість науковців, немає, а тому вибір способу залежить від ситуації розслідування.

Важливим напрямком і водночас необхідною умовою у розслідуванні є запобігання й нейтралізація його протидії. Тому, розподіляючи роботу між членами СОГ, доцільно закріпити за одним (декількома у разі необхідності) оперативним працівником цей напрямок.

4. *Мобілізація членів групи.* Мобілізувати, крім військового значення, означає приводити до активного стану для успішного виконання якого-небудь завдання, для досягнення якоїсь мети [4, с. 209]. Про мобілізацію членів групи в юридичній літературі вже згадувалось, однак не розглядався один із найважливіших і водночас проблемний момент психологічної сумісності членів слідчо-оперативної групи. Не заглиблюючись у психологію відносин індивідів, зауважимо, що організації тут відводиться вагома роль, оскільки організація розслідування злочинів є поняттям міждисциплінарним, а це означає, що воно повинно також включати в себе дані психології. Тому визначаємо перспективним напрямком психологію організації

розслідування злочинів.

5. *Керівництво та координація дій членів групи.* У ч. 4 ст. 191 КПК України зазначено, що органи внутрішніх справ зобов'язані надавати слідчому допомогу в проведенні огляду; ч. 3 ст. 114, ч. 1 ст. 118 КПК України містить обов'язок органу дізнання виконувати доручення і вказівки слідчого про провадження розшукових та слідчих дій, а також допомагати йому під час проведення окремих слідчих дій. У свою чергу, п. 2 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зобов'язує ці органи своєчасно та якісно виконувати вказівки та доручення слідчого. Вказані положення правових актів є правовою підставою керування слідчим процесом розслідування, його учасниками.

Оскільки в законі відсутня вказівка на процесуальну підпорядкованість працівників органу дізнання слідчому, це дозволяє, як зазначає В. М. Биков, деяким авторам вважати, що у відносинах, які виникають на основі доручень слідчого органу дізнання, беруть участь два процесуально й організаційно незалежних органи [5, с. 25].

У зв'язку з цим пропонуємо доповнити КПК України статтею 119-1 із такими положеннями: «Члени слідчої (слідчо-оперативної) групи процесуально підпорядковуються керівнику групи в процесі конкретного розслідування. Слідчий-керівник визначає обсяг взаємодії з членами групи, а також оцінює якість виконаних ними доручень. Неякісне виконання і невиконання завдань керівника членами групи породжує їх відповідальність.

Слідчий-керівник у разі неналежного виконання доручення слідчим-членом групи вносить подання начальнику відповідного слідчого підрозділу про застосування санкцій до вказаної особи, а щодо неналежного виконання доручення працівником органу дізнання – прокурору. У разі визнання подання слідчого обґрунтованим, начальник слідчого підрозділу застосовує до слідчого заходи дисциплінарного або адміністративного впливу. Щодо працівника органу дізнання прокурор дає вказівку керівникові органу дізнання про застосування до нього відповідних заходів».

Таку позицію підтримують й інші дослідники [6, с. 73].

Варто зазначити, що таке підпорядкування має функціональний, обмежений характер, тобто це часткова, пов'язана з виконанням певних функцій у певний час підпорядкованість. Допомога слідчому в розслідуванні і є процесуальною підпорядкованістю органів

дінання слідчому. Вона функціональна і тому перешкоджає злиттю процесуальної й оперативної розшукової діяльності [7, с. 74].

Координація – це один з основних елементів організації виконання прийнятих рішень, що передбачає упорядкування суб'єктом управління діяльності підпорядкованих співробітників, підрозділів, служб, органів між собою та (або) з іншими організаціями, органами виконавчої влади для досягнення загальних цілей у процесі вирішення кожним із органів своїх специфічних завдань [8, с. 97]. Організаційні відносини координації спрямовані на узгоджені дії різних органів управління та інших працівників, зіставлення цілей і завдань різних рівнів, ресурсів, форм і методів діяльності, спільне пристосування для досягнення основних цілей [9, с. 150].

б. Контроль за організаційними діями. Керівник групи або підгрупи повинен перевіряти якість не лише слідчих, а й організаційних дій, оскільки виконання перших багато в чому залежить від других.

Тепер виділимо *загальні дії членів групи* з організації розслідування злочину, до яких віднесемо.

1. Планування розслідування кримінальної справи та (або) окремих дій. Даний захід розглянутий автором вище, тому вкажемо на властиві лише членам групи моменти. Члени групи, залежно від рішення керівника, можуть разом (всі або частина) планувати розслідування злочину або кожен окремо – доручену йому частину роботи. В останньому випадку обов'язкове узгодження дій. Специфіка планування в СОГ полягає в тому, що конкретні оперативно-розшукові заходи плануються окремо від слідчого оперативними працівниками і такий план затверджується керівником відповідного підрозділу. При цьому узгодженню зі слідчим підлягають лише напрямки роботи та нетаємні заходи.

2. Виконання організаційних доручень слідчого. Це практичні дії зі створення сприятливих умов розслідування, а саме: залучення осіб, котрі повинні брати участь у слідчій дії (понятих, захисника, перекладача, спеціаліста тощо); охоронні й запобіжні заходи, в тому числі забезпечення збереження речових доказів та інших предметів; видалення сторонніх осіб; добір осіб, предметів, по можливості подібних до об'єкта, що пізнається, чи відповідних фотозображень пропонованих об'єктів тощо.

На основі розглянутого вище пропонуємо виділити такі способи організації розсліду-

вання злочину слідчо-оперативною групою.

1. Керівник групи організовує розслідування злочину разом із її членами. Вони спільно планують розслідування злочину, проведення окремих дій, а також разом здійснюють практичний аспект організації, де керівникові відводиться не просто роль організатора, а й виконавця слідчої чи іншої дії, на яку направлена організація. Члени групи тут відіграють роль помічників, тих, хто сприяє, надає допомогу.

2. Керівник групи організовує розслідування злочину з частковим залученням її членів – планування здійснює керівник групи, а практична реалізація покладається як на керівника, так і на її учасників. Такий спосіб організації можливий лише при проведенні слідчих чи інших процесуальних дій, на яких слідчий-керівник добре знається, і зовсім неприйнятний при організації оперативно-розшукових заходів.

3. Керівник групи на методичному рівні (організація розслідування кримінальної справи) діє самостійно (або разом з її учасниками), а на тактичному (рівень організації слідчої чи іншої окремої дії) – самостійні учасники групи. Наприклад, керівник групи самостійно (або разом з її учасниками) складає загальний план розслідування кримінальної справи, доводить цей план до відома учасників групи, дає відповідно до плану доручення, а далі кожен учасник групи організовує доручену йому ділянку роботи або організовує доручене йому проведення конкретної слідчої дії. При цьому необхідне подальше узгодження дій. Дана форма роботи особливо зручна у великій за складом групі, що розбита на підгрупи.

Як відомо, кожна діяльність має результат. Про результат організації взаємодії не завжди можна стверджувати напевно. Скористаємось уже виділеними варіантами результатів взаємодії спеціалістів, що цілком стосується і членів слідчо-оперативних груп.

1. Найчастіше зустрічається класичний варіант «лебеда, рака і щуки» (дисинергія). Спеціалісти намагаються працювати разом, взаємодіють, але процес ускладнюється амбіціями, непорозумінням, відходом від основної теми роботи, конфліктами, повторами. У результаті робота затягується, одні й ті самі речі доводиться переробляти багато разів, наради проходять за типовим сценарієм – у намаганнях примирити різні точки зору і закінчуються нічим. Уся робота виявляється виконаною посередньо. У цьому випадку результат менше за суму складових частин ($1+1+1+1=S$, де $S<4$).

2. Найбільш простий, але, як свідчить аналіз

практики, досить рідкісний. Внесок кожного спеціаліста добре вписується в загальну картину, спільні зусилля себе виправдовують, загальний результат дорівнює сумі внесків усіх спеціалістів. Так, якщо над завданням працює чотири спеціалісти, їх результат праці дорівнює результату, який могли зробити чотири спеціалісти, які працюють окремо один від одного. Тут сумарний ефект $1+1+1+1=4$.

3. Останній варіант – синергетичний. Варто відзначити, що він трапляється найрідше. Мистецтво управління інтелектуальним капіталом полягає саме в тому, щоб уміло об'єднувати зусилля декількох людей і досягати понададитивного ефекту ($1+1+1+1=S$, де $S>4$). Відповідно, виграють усі учасники синергетичного процесу, оскільки в результаті частка кожного учасника більша за 1. Очевидно, що для об'єднання зусиль треба, щоб вектори цих зусиль були узгоджені (направлені на одну межу) [10].

Синергія (від грец. *synergeia* – співробітництво, співдружність) як філософська категорія – це спільна дія; взаємодія різних потенцій або видів енергії в цілій дії [11, с. 414]. Характерною особливістю синергії є те, що спільні дії суттєво перевищують ефект кожного окремого компонента у вигляді їх простої суми. Приклад: знання та зусилля декількох людей можна організувати таким чином, що вони взаємно підсилюються. Приблизно про це ж говорить і друге поняття – понададитивний ефект – це становище, що зазвичай передається фразою «ціле більше за суму окремих частин» ($1+1=2x$, де $x>1$) [12].

Підсумовуючи, можна зробити такі **висновки**. По-перше, до загальних дій керівника слідчо-оперативної групи з організації розслідування злочину варто віднести: планування розслідування кримінальної справи; підбір, заміну та виключення членів слідчо-оперативної групи; розподіл роботи з розслідування злочину; мобілізацію членів групи; керівництво та координацію дій членів групи; контроль за організаційними діями членів групи. По-друге, до загальних дій членів групи з організації розслідування злочину слід віднести: планування розслідування кримінальної справи та (або) окремих дій; виконання організаційних доручень слідчого або, інакше кажучи, створення сприятливих умов слідчому (іншому членові групи) для розслідування злочину. По-третє, метою організації розслідування злочину слідчою та слідчо-оперативною групою є досягнення синергетичного результату взаємодії її членів. Інакше кажучи, результатом вдалої організації розслідування злочину колективним методом є синергія, тобто комплексування спільного результату на основі синтезу дій усіх членів колективу. При цьому такий результат внаслідок системного ефекту перевищує суму складових елементів.

До перспективних напрямків наукових досліджень з організації розслідування злочину слідчо-оперативною групою можна віднести психологію організації розслідування злочину колективним методом, а також способи досягнення синергетичного результату взаємодії членів групи.

Література

1. Інструкція з організації діяльності органів досудового слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими структурними підрозділами органів внутрішніх справ України в розкритті та розслідуванні злочинів, затверджена наказом МВС України № 160 від 20 лют. 2006 р.
2. Письменний Д. П. Розслідування злочинів слідчою та слідчо-оперативною групою: правові й організаційні засади : монографія / Д. П. Письменний, В. М. Федченко. – Д. : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2006. – 204 с.
3. Литвинов А. Н. Прогнозирование и планирование в криминалистике / А. Н. Литвинов, Р. Л. Степанюк ; под общ. ред. В. И. Гаенко. – М. : ЮРКНИГА, 2004. – 160 с., ил.
4. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. Т. 2. / [уклад. В. Яременко, О. Сліпущко]. – Вид. 2-е, випр. – К. : Аконіт, 2006. – 928 с.
5. Быков В. М. Психологические аспекты взаимодействия следователя и органа дознания / В. М. Быков. – Омск : Изд. ВШ МВД, 1976. – 214 с.
6. Грицаев С. И. Криминалистические проблемы организационных функций следователя в расследовании : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Грицаев Сергей Иванович. – Краснодар, 2004. – 181 с.
7. Зеленский В. Д. Организация расследования преступлений. Криминалистические аспекты / В. Д. Зеленский. – Ростов н/Д : Изд-во Ростов. ун-та, 1989. – 152 с.
8. Бульгин Ю. Е. Организация социального управления (основные понятия и категории) : слов.-справ. / Ю. Е. Бульгин. – М. : Контур, 1999. – 254 с.
9. Основы современного социального управления: теория и методология : учеб. пособ. / [под ред. В. Н. Иванова]. – М. : Экономика, 2000. – 272 с.
10. Википедия. Свободная энциклопедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.ru.wikipedia.org/wiki/Синергия#.D0.A1.D0.B8.D0.BD.D0.B5.D1.80.D0.B3.D0.B8.CC.81.D1.8F_.D0.B2_.D0.BE.D1.80.D0.B3.D0.B0.D0.BD.D0.B8.D0.B7.D0.B0.D1.86.D0.B8.D0.B8

11. Философский энциклопедический словарь. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 576 с. – (Б-ка словарей «ИНФРА-М»).

12. Википедия. Свободная энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ru.wikipedia.org/wiki/Синергия>.

Надійшла до редколегії 23.10.2009

Анотації

Деталізовано дії керівника та членів слідчо-оперативної групи з організації розслідування злочину. Визначено способи та мету організації розслідування злочину слідчо-оперативною групою.

Детализированы действия руководителя и членов следственно-оперативной группы по организации расследования преступления. Определены способы и цели организации расследования преступления следственно-оперативной группой.

Organizational actions of supervisor and members of investigative and authorized operative group are specified. Methods and goals of crime investigation organization by investigative and authorized operative group are determined.

УДК 343.985

О. В. ПАБАТ,

кандидат юридичних наук,

*науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем розкриття злочинів
навчально-наукового інституту підготовки фахівців кримінальної міліції*

Харківського національного університету внутрішніх справ

ТАКТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ОГЛЯДУ У СПРАВАХ ПРО МАСОВІ ЗАВОРУШЕННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СПОРТИВНИХ ЗАХОДІВ

Підвищення ефективності та якості розслідування злочинів значною мірою обумовлено використанням сучасних досягнень криміналістичної науки, зокрема криміналістичної тактики. У справах про масові заворушення під час проведення спортивних заходів тактично правильне проведення слідчого огляду є важливою умовою ефективного та якісного проведення всіх подальших слідчих дій.

Звичайно ж, проблематика, пов'язана з проведенням слідчого огляду, неодноразово порушувалася в юридичній науці. Дане питання досліджувалося і в загальних працях із криміналістики таких авторів, як Р. С. Белкін, А. В. Іщенко, Е. П. Іщенко, В. Г. Лукашевич, Г. А. Матусовський, М. О. Селіванов, В. Г. Танасевич, А. Г. Філіппова, М. П. Яблоков, і в роботах з більш вузькою тематикою, присвячених дослідженню масових заворушень, методиці їх розслідування, тактиці проведення слідчого огляду. Проте досліджень вузького спрямування, а саме з тактики проведення слідчого огляду (зокрема огляду місця події) у справах про масові заворушення під час проведення спортивних заходів проводилося досить мало, тому зазначена проблематика потребує більш глибокого вивчення, що і є

метою даної статті. Наукова новизна статті полягає в якісно новому висвітленні деяких особливостей тактики проведення слідчого огляду у справах про масові заворушення під час проведення спортивних заходів та особливостей практичного здійснення огляду місця події та інших видів слідчого огляду у справах аналізованої категорії.

У науці поняття огляду місця події визначено як невідкладна слідча дія, спрямована на встановлення, фіксацію і дослідження обстановки місця події, слідів злочину і злочинця та інших фактичних даних, що дозволяють у сукупності з іншими доказами зробити висновки про механізм та інші обставини подій, що розслідуються. У справах про масові заворушення під час проведення спортивних заходів огляд місця події передбачає здебільшого огляд стадіону, палацу спорту тощо та прилеглої місцевості, де вчинено злочин або де є матеріальні сліди, пов'язані з подією злочину. Так, слідчий, відповідно до ч. 1 ст. 190 КПК України, з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обстановки злочину, а також інших обставин, які мають значення для справи проводить огляд місцевості, приміщення, предметів та документів [1].